

Van pyramidale hiërarchie naar data-hiërarchie

ICT als stille voortzetting van de bureaucratie

1. Een ogenschijnlijke paradox

Arre Zuurmonds *De Infocratie* (1994) liet zien hoe informatietechnologie de zichtbare lagen van organisaties slinkt, terwijl controle juist toeneemt via geïntegreerde gegevenshuishouding en autorisaties. Hij sprak van een “virtuele vesting” die de “ijzeren kooi” van Weber vervangt. Maar in de discussie rond digitalisering sluipt een vertekening: hiërarchie wordt vaak behandeld als een puur *structureel* gegeven (aantal lagen) in plaats van wat het is — een *machtsregeling*.

2. Hiërarchie ≠ structuur

In de klassieke bureaucratie ligt macht helder vast: de chef beslist, de medewerker volgt. Dat ziet eruit als een pyramide. Wanneer processen worden geautomatiseerd, verdwijnen die lagen soms uit het organogram; de workflow routeert taken “zonder baas”. Het besluitrecht verdwijnt echter niet. Het verschuift naar:

- **Creator-rechten** – alleen de rol ‘opdrachtgever’ mag records schrijven of wijzigen.
- **Workflow-logica** – beslisregels gecodeerd in software.
- **IAM-tabellen (RBAC/ABAC)** – wie schrijfrechten krijgt, bezit het monopolie op “feit-creatie”.

Daarmee blijft de hiërarchie bestaan, maar ze verhuist van papier naar de data-laag.

3. Data-hiërarchie in de praktijk

Voorbeeld BRP-geboorte: De burgerzakenambtenaar (creator) voert een geboorte in; na validatie wordt het BSN “waar”. Zorgverzekeraars, DUO en de Belastingdienst (users) moeten dat feit accepteren. Wie het record wil corrigeren, moet weer langs de creator-rol. Macht is dus niet verdwenen maar *verstild* in een tabel.

Zuurmond zag dit mechanisme al bij sociale diensten: terminals voor leiding en juristen waren schaars, maar zij hielden exclusieve schrijfrechten; uitvoerders en cliënten hadden alleen inzage. De hiërarchie was platter, de afhankelijkheid groter.

4. Waarom dit ertoe doet

1. **Transparantie zonder macht** – toegang tot dashboards geeft een illusie van gelijkheid; beslisbevoegdheid blijft geconcentreerd.
2. **Escalatie-kosten** – foute feiten zijn lastiger te herstellen dan verkeerde parafen; dat vergroot de macht van de oorspronkelijke ‘creator’.
3. **Democratische controle** – als autorisaties politiek onzichtbaar zijn, verschuift macht naar technocraten.

5. Ontwerpprincipes om macht te verdelen

Principe	Wat het doet
Role-rotation & Open	Creatorrechten wisselen cyclisch of vereisen twee gelijkwaardige Beslisregels in versiebeheer (pull-requests) maken policy-wijzigingen
Delegable	Tijdelijke overdracht van schrijfrechten voorkomt flessenhalzen en
Eventual consensus-modelle	Feiten worden pas definitief na goedkeuring door meerdere peers (denk aan CRDT of blockchain-achtige patronen).

Deze interventies richten zich niet op “minder lagen”, maar op **meer symmetrie in schrijfrecht en correctieroutes**.

6. Conclusie

Digitalisering kan bureaucratische controle verminderen, maar alleen als we hiërarchie begrijpen als *macht*, niet als *vorm*. Wie het monopolie op feit-creatie bezit, bestuurt de virtuele vesting. Echte de-bureaucratisering vergt dan ook **herverdeling van autorisaties en transparante rule-governance**, niet louter het vervangen van formulieren door schermen. Daarmee krijgt Zuurmonds waarschuwing nieuwe scherpte: zonder bewuste machtsontwerpprincipes kopieert ICT de bureaucratie – en verankert haar dieper dan ooit.